

Ekklesia Breda – zomerviering Grote Kerk – 7 juli 2019

Serie: Rechters – thema: De dood van Jozua – gelezen: Jozua 21, 43-45 en Rechters 2,1-15

Toespraak Franck Ploum

1.

Het boek Rechters is een afschuwelijk boek waarin het verval van het volk wordt beschreven in onverbloemde taal van moord en doodslag, van verkrachting en vernedering, van uithuwelijken en orgiën, veelal met goedkeuring van, of in godsnaam.

Politici die de Koran en afschuwelijk boek noemen en vervolgens verwijzen naar de Joods-christelijke traditie - wat dat ook moge zijn – hebben dit boek waarschijnlijk niet voor ogen wanneer ze dit zeggen. Ik denk dat velen van hen dit boek ook nooit hebben gelezen.

‘Hoe heeft het toch zo ver kunnen komen?’, is de vraag die Geert Mak in de televisieserie ‘In Europa’ – over de geschiedenis van dit continent - steeds weer stelde. Beetje flauwe vraag, terugkijkend op de gebeurtenissen en met de kennis van nu, is het altijd makkelijker om de verbindingen en de lijnen te zien. Maar toch ook een relevante vraag, want het gaat niet zo zeer om de mensen van toen terecht te wijzen, maar wel om ons, vandaag, te laten zien hoe dingen werken en op elkaar reageren en hoe het een tot oorlog voert en het ander tot stabiliteit of vrede.

Geert Mak noemen in deze prachtige Grote Kerk van Breda roept bij mij altijd de herinnering op aan de lezing die hij gaf na afronding van een grote restauratie, ergens eind jaren negentig van de vorige eeuw. Toen hij, ten overstaan van trotste restaurateurs, bestuurders en grote sponsors, zijn lezing opende met de woorden: *‘U denkt toch niet dat deze kerk in haar geschiedenis ooit zo heeft uitgezien?’*. Verwijzend naar de fases van bouw, het gebruik er van en de effecten van kaarslicht en vocht op het gebouw, in het verleden.

‘Hoe heeft het zo ver kunnen komen?’, die vraag is ook aan de orde wanneer je leest in het boek Rechters. Om begin van een antwoord op die vraag te vinden moeten we terug naar het begin, de tijd van Jozua en de periode na zijn dood.

2.

De boeken Jozua en Rechters maken in de Hebreeuwse bijbel deel uit van de profetische boeken. In de christelijke bijbel zijn ze gerangschikt onder de historische boeken. Dat laatste is enigszins problematisch. Omdat het suggereert dat we hier te maken hebben met geschiedenis, historie in de waarheidsgetrouwe context zoals wij geschiedenis verstaan, namelijk een overzicht van feiten, plaats- en tijdaanduidingen en historische personen die deze geschiedenis hebben vormgegeven en gebeurtenissen die de loop van deze geschiedenis hebben beïnvloed, gestuurd, bepaald. Dat is niet het geval. In deze boeken wordt beschreven hoe de Ene, de God van Israël trouw blijft aan het volk, hoe de mens omgaat met die trouw en hoe de relatie tussen beiden voortdurend beproefd wordt, onder druk staat, aan een zijendraadje hangt. Hoe er steeds weer mensen zijn die alles in het werk stellen om de relatie te verbeteren of te herstellen.

Zijn er dan geen historische feiten te vinden in deze boeken? Zeker wel. Maar deze feiten uit de mensengeschiedenis worden geplaatst en gebruikt in relatie tot de heilsgeschiedenis. Naast historische plaatsen, namen en gebeurtenissen zijn er dus nog veel meer plaatsen, gebeurtenissen en personages die niet terug te voeren zijn tot de mensengeschiedenis maar die enkel en alleen verstaan kunnen worden vanuit het verhaal van mensen en hun worsteling met de Ene.

Dit gezegd hebbende moeten we daar natuurlijk wel aan toevoegen dat ook de beschreven geschiedenis van mens en wereld altijd voorzien moet worden van de nodige kanttekeningen. Elke historische gebeurtenis kun je immers van verschillende kanten en perspectieven belichten en beschrijven. Lees je het verhaal van onze Gouden Eeuw vanuit het perspectief van de Hollanders of

vanuit het perspectief van de slaven waarop deze Gouden Eeuw gebouwd is, je krijgt een volstrekt ander verhaal over hetzelfde historisch feit. Kijk je terug op historische gebeurtenissen vanuit de ogen van de winnaar of van de verliezer, de dader of het slachtoffer, vanuit welvaart of welzijn, geldeconomie of klimaat, je krijgt totaal verschillende verhalen.

3.

Jozua wordt beschreven als de opvolger van Mozes, die het volk binnen zal leiden in het land van belofte. Mozes is de centrale figuur in het verhaal over slavernij, uittocht en bevrijding, zoals we dat in Exodus kunnen lezen. Maar Mozes zal zelf nooit het beloofde land binnentreden. Die taak is aan Jozua. Hoewel er in de bijbelse compositie een aantal boeken tussen zitten, vormen beide verhalen, dat van Mozes en dat van Jozua dus een tweeluik, een doorgaand verhaal.

Voordat het volk het land binnengaat in het Land dat aan hun vaders is toegezegd en die oude belofte dus ingelost wordt, houdt Jozua hen nog één keer voor hoe en dankzij wie en wat men nu op het punt staat om binnen te treden. De trouw van de Ene en vooral de richtinggevende woorden die ontvangen werden op de berg Horeb zijn bepalend geweest. Die woorden van solidariteit, van de vreemdeling die ook jouw rechten heeft, en je naaste die mens is als jij, die woorden die niet alleen richting maar ook leven en welzijn voortbrengen, hebben het volk gebracht tot op de grens van overleven en leven, slavernij en vrijheid. Daaraan vasthouden, aan die solidaire - bevrijdende – ingrijpende woorden, zal bepalen of je succesvol bent in het nieuwe land. Of de voorspoed die beloofd is ook daadwerkelijk ontvangen zal worden. Het volk neemt de woorden ter harte en is succesvol in het land van belofte, zo zegt het verhaal. Tot het moment dat Jozua sterft, de oudsten sterven en er niemand meer is die het verhaal van bevrijding en uittocht, van solidariteit en omgang met elkaar nog kent. Dan gaat het fout.

Wie de geschiedenis niet kent verliest het perspectief op heden en toekomst. Wie niet meer wil horen wat er in het verleden mis ging maakt kans dezelfde fouten te maken. We kennen allemaal de discussies in ons eigen land, over hoe lang we nog zo nadrukkelijk de Tweede Wereldoorlog moeten herdenken. En we merken elk jaar weer hoe belangrijk en beïnvloedend het is dat er nog mensen zijn die het hebben meegemaakt, die de verhalen vertellen. Mensen die ons de gruwelen van vervolging, onvrijheid en onderdrukking, van moord en massamoord, van genocide voor ogen houden. Maar wat als zij er niet meer zijn? We kennen allemaal de discussies over de samenwerking in Europa, en veel van de kritiek is natuurlijk terecht, maar ieder gezond denkend mens weet dat 'ieder voor zich', dat nationalisme en eigen belang op dit continent eeuwenlang alleen maar oorlog en ellende heeft voortgebracht. Maar wat als niemand die geschiedenis nog voor ogen staat? Wat als niemand die verhalen nog kan of wil vertellen?

4.

Voor het volk Israël is het moment aangebroken dat niemand de geschiedenis nog kent of wil kennen. Het land van belofte, leven in vrijheid, is een vanzelfsprekendheid geworden. Alle verworvenheden, alle voorspoed, alle overwinningen op de vijanden, men weet niet beter dan dat het zo is en men is er van overtuigd dat het zo blijven zal. En de Ene, God-Bevrijder? Ach die hebben we toch niet meer nodig, we kunnen het prima zelf, kijk eens hoe goed we het hebben, wat we hebben bereikt? Maar afscheid van de Ene betekent dat ook het waardensysteem waarin die Ene zich kenbaar maakt los wordt gelaten. De richtinggevende woorden van solidariteit en naastenliefde, van eerlijke verdeling en het recht van de zwaksten ze worden ingeruild voor eigen volk eerst, voor rijkdom en zelfgenoegzaamheid, voor het recht van de sterksten. En bij die leefwijze hoort niet de Ene, maar horen andere Goden die aanbeden moeten worden: om het eigen gelijk te versterken en de rijkdom te vermeerderen. En daarmee zijn we weer bij één van de centrale thema's uit het hele bijbelse verhaal: ontrouw aan de Ene door afgodendienst en het daarbij horende verval van het volk.

Zonder kompas, zonder waardensysteem dat kaders en richting geeft, verwildert het volk en ontstaat er chaos en anarchie. Een bekend mechanisme is dat er op zulke momenten van verval niet gekeken

wordt naar de eigen bijdrage hieraan, niet naar gedragsverandering, maar dat er geroepen wordt om een sterke leider. Iemand die het volk weer troost zal maken, 'make Israël great again', iemand die weer durft te zeggen waar het op staat en die vooral het volk bevestigt in eigen gelijk. In de tijd van Rechters werd er geroepen om een koning. *Wij willen een koning, zoals ook al die andere volkeren om ons heen koningen hebben.* Richtinggevende woorden voor een heel volk, voor ieder mens, die ieders verantwoordelijkheid zijn, worden in handen gelegd van één mens, een leider, een president, een koning. Hij moet het doen en wij volgen dan wel. Maar bij een koning horen raadsheren, horen vriendjes, horen belangen, hoort macht en vermeerdering van macht. Bij een koning horen onderdanen. Maar zo was dat beloofde land niet beschreven en niet gedacht te zijn. Daar zou de Ee, alles in allen zijn, doordat door ieder mens geleefd zou worden volgens de waarden, de leefregels ooit ontvangen op die berg.

5.

De boeken Jozua en Rechters. Historisch of profetisch? Ze vertellen het verhaal van mensen en hun geluk, mensen en hun worsteling. Het eeuwige gevecht op de balans tussen eigenbelang en gemeenschappelijk belang, tussen ik en de ander, vreemdelingschap en thuiskomen. In die zin zijn het weldegelijk historische boeken: ze vertellen hoe het in een mensenleven gaat en ook wij kunnen onszelf in die verhalen in die worsteling herkennen, als ware het ns eigen leven, onze eigen tijd.

Daardoor zijn ze ook profetisch: ze houden ons een spiegel voor, waarschuwen ons voor verval in zelfgenoegzaamheid en vanzelfsprekendheid, maken ons alert op wat werkelijk tot vrede en vrijheid strekt en tot een wereld die lijkt op dat land, ooit beloofd, van melken honing, genoeg voor allen. Dat er niet komt en eens en voor altijd zal zijn, maar dat dag na dag veroverd moet worden, in onszelf, door vast te houden aan dat onfeilbaar kompas, aan die ingrijpende en richtinggevende woorden: solidariteit, naastenliefde, vreemdelingeneer.

Bij die woorden hoort een naam, niet de naam van de vele afgoden, niet de naam van een koning, maar de naam van die Ene, ook wel God - Ik zal er zijn, God - bevrijder genoemd.

Zeg amen – zo moge het zijn